

Bram Spruyt

Autonomie is noodzakelijk om een goede leraar te zijn

De status van de leraar staat onder druk. Tegelijkertijd dreigt er in de nabije toekomst een groot tekort aan leraren. Hoe komt dit en wat kunnen we eraan doen? We vroegen het aan professor Bram Spruyt (VUB), die meewerkt aan het TALIS-onderzoek (Teaching and Learning International Survey).

Wat zegt TALIS over de waardering van het leraarberoep?

Er zijn meerdere aspecten verbonden aan de waardering van de leraar. Uit TALIS blijkt dat als je leraren vraagt of ze zich gewaardeerd voelen door de samenleving, dat meestal niet het geval is. Slechts 30% van de leraren lager onderwijs zegt zich gewaardeerd te voelen. Dat komt in veel Europese landen terug. In Frankrijk is dat zelfs maar 6-7%. Er zijn echter ook landen als Finland, waar bijna 60% het gevoel heeft dat wat ze doen gewaardeerd wordt. Bij directeurs krijg je hetzelfde beeld: minder dan de helft van de bevroegde directeurs vinden dat het beroep gewaardeerd wordt. Het beeld bij burgers is anders. Burgers hebben vertrouwen in onderwijs, ze vinden het

een belangrijk beroep. Je kan niet zeggen dat de samenleving de leraar niet waardeert. Het is wel zo dat iedereen het belangrijk vindt, maar als puntje bij paaltje komt willen niet veel mensen het nog doen. Dat zie je ook bij zorgberoepen. Er zit dus een soort spanning op. Het belang van het beroep wordt erkend, maar het heeft niet meer de status of aantrekkingskracht die het ooit had. Er is binnen de samenleving minder respect voor de vanzelfsprekendheid van bepaalde beroepen. Je ziet hetzelfde bij dokters, advocaten of professoren. Mensen zijn veel minder geneigd dan vroeger om dingen zomaar te aanvaarden. Ouders geven veel meer tegenwind dan vroeger, en dat geeft leraren het gevoel dat hun werk niet meer gewaardeerd wordt.

‘Samen lesgeven of observeren gebeurt nog te weinig. Je kan geen professional zijn zonder continu te professionaliseren.’

Professor Bram Spruyt (VUB)

TEKST
Bart Vranckx

FOTO
Bram Spruyt

» **Het gevoel niet gewaardeerd te worden vloeit met het beeld van de leraar als autonome professional.**

Autonomie is heel belangrijk voor een leraar. Het lerarenberoep is heel eigenaardig, omdat de leraar er in de klas echt alleen voor staat. Tegelijkertijd heeft iedereen een mening over onderwijs. Iedereen heeft immers zelf onderwijs gehad, en velen hebben kinderen in het onderwijs. Daardoor heeft iedereen er iets over te zeggen. Dat heb je veel minder bij dokters of advocaten. De spanning tussen die twee zaken maakt dat autonomie voor leraren belangrijk is, en zelfs nodig om de job goed te doen. Dat zorgt ervoor dat leraren heel erg gevoelig zijn voor allerlei zaken die aantonen dat die autonomie niet gerespecteerd wordt. We zien in onderzoek ook dat leraren zich minder gewaardeerd voelen als ze niet bij het schoolbeleid betrokken worden. Daarom pleiten wij ervoor in een school een soort overlegstructuur te creëren, waarbij leraren één van de partijen zijn die mee het schoolbeleid maken. Dat zorgt voor betere communicatie en groepsvorming, maar erkent leraren expliciet als professional. Het geeft aan dat leraren expertise hebben die de directeurs of ouders niet hebben.

Wat betekent een professional zijn volgens jou?

Leraren moeten vooral de ruimte krijgen om zich te professionaliseren. En dat is niet zozeer bijscholingen volgen. Het is vooral in de dagdagelijkse praktijk voldoende ruimte krijgen om na te denken over dat leerproces en je lesgeven. In het begin is het belangrijk dat je dat opschrijft, na verloop van tijd ga je dat als denkoefening doen. Maar je moet er wel de tijd voor krijgen en nemen om dat te kunnen doen. Anders verwordt onderwijzen tot een uitvoerende taak. Het is juist die nood aan autonomie die ook de nood aan reflectie en dus professionalisering impliceert. Ik geloof op dat punt ook wel sterk in meer complexere samenwerkingsverbanden tussen leraren. Daar scoren we in Vlaanderen niet goed in. Samen lesgeven of observeren gebeurt nog te weinig. Je kan geen professional zijn zonder continu te professionaliseren. Dat is heel belangrijk: professionaliseren moet een continu proces zijn.

Wat je nu zegt contrasteert met de berichtgeving over onderwijs, waar vooral de nadruk wordt gelegd op de problemen.

Het crisisdenken dat verspreid wordt naar aan-

leiding van PISA is nefast. De bezorgdheid kan terecht zijn, maar de vaak extreme bewoordingen zijn contraproductief. Dat komt vaak heel slecht binnen bij leraren. Die weten perfect waarom het minder gaat. Maar ze blijven ook altijd met lege handen achter als ze vragen om daar iets aan te doen. Het onderwijsveld heeft vaak niet zelf de regie in handen, en is afhankelijk van wat onderzoek aantoont. En dat onderzoek wordt dikwijls gebruikt om bepaalde strategische discussies te voeren, en bepaalde zaken te pushen. Neem bijvoorbeeld de centrale toetsen: dat is eigenlijk een motie van wantrouwen tegenover het onderwijsveld. Er zijn zoveel dingen waarvan we al jaren weten dat ze zouden aangepakt moeten worden, je komt vlak na de corona-crisis waarin leraren toch een beetje aan hun lot overgelaten zijn, en ze dan nu met die toetsen opzadelen ...

Centrale toetsen worden nu soms voorgesteld als een bijna magische oplossing.

Ik ben an sich niet tegen centrale toetsen, maar dit moment is heel slecht gekozen. Men heeft eerst een enorm crisisdenken verspreid, om dan die centrale toetsen als oplossing voor te stellen. Het is vooral een poging om scholen en leraren onderling te vergelijken, en om de rol van de netten in vraag te stellen. Men had ook met de bestaande toetsen van de netten kunnen werken, en die versterken. Dat heeft als voordeel dat je de schoolgemeenschap mee in het bad trekt, omdat je van hun materiaal vertrekt. Nu is het een externe instantie die de toets opstelt, en dus ook deels bepaalt wat er zal onderwezen worden. Wat getest wordt, zal immers ook onderwezen worden. Het gaat ook veel geld kosten. Daarnaast is er nog de vraag wat die toetsen juist zullen meten. De eindtermen, zegt men, maar die worden omgezet in leerplannen. Met die centrale toetsen zal je nog altijd geen instrument hebben om echt te bepalen of een school al dan niet goed werk levert. Ik stel me daar vragen bij.

Centrale toetsen en de administratie die daar onvermijdelijk bij komt kijken, lijken ook haaks te staan op de autonomie van de leraar.

Nochtans is autonomie voor mij iets dat echt aan een functionele nood beantwoordt. Je kan geen goede leraar zijn als je niet een zekere mate van autonomie hebt. Dat is geen vrijbrief om eender wat te doen. Het is iets dat je nodig hebt om je job te kunnen doen. Op zich vind ik het ook niet

problematisch dat leraren af en toe moeten verantwoorden waarom ze dingen doen, maar dan wel op een serieuze manier. Niet om vakjes aan te kruisen. Er is veel te doen om planlast. Dat is een heel moeilijk begrip, want het wordt zelden goed gedefinieerd. Zowel de TALIS van 2018 als de tijdsbestedingsenquête van Ignace Glorieux geven aan dat 84% van alle tijd gependend wordt aan taken die je rechtstreeks kan verbinden aan lesgeven, voorbereiding, verbetering, en advies geven. Lesgeven, het effectief voor de klas staan, neemt ongeveer de helft van de tijd in, administratief werk 2,5 tot 3 uur. Het is niet de hoeveelheid administratie die het probleem vormt, maar de aard van het werk. Verantwoording moeten afleggen voor elke test of dingen invullen die daarna niet bekeken worden, dat wordt ervaren als planlast. Mensen die zich gecontroleerd voelen, voelen zich niet gewaardeerd. Dat is ook het gevaar bij centrale toetsen.

Naast het gebrek aan waardering dreigt er ook een tekort aan leraren. Hoe denk jij daar over?

De discussie over het lerarentekort wordt heel vaak steriel gevoerd, in de zin dat er over het beroep gediscussieerd wordt zonder naar de rest van de arbeidsmarkt of de samenleving te kijken. Dat gaat niet. Er zijn tekorten, maar dat is een algemeen fenomeen. In de helft van de Europese landen dreigt er een tekort aan leraren. Het past ook binnen een arbeidsmarkt die krappert wordt. Wie het beroep voortijdig verlaat, doet dat omdat een andere optie aantrekkelijker is. Wie uit de lerarenopleiding stroomt en er niet voor kiest leraar te worden, die doet dat omdat een andere optie interessanter is. Niet noodzakelijk als een keuze tegen het lerarenberoep, maar omdat je in een arbeidsmarkt zit waar er gestreden wordt om hoogopgeleiden. Het beroep moet dus aantrekkelijker gemaakt worden om te kunnen concurreren met andere beroepsmogelijkheden. De erbarmelijke staat van de gebouwen helpt zeker niet, net zoals de vaak beperkte keuze van materialen, de beperkte budgetten voor bijscholing, ... Aan de omkadering van leraren kunnen we nog veel winnen.

Het dreigend lerarentekort komt niet uit de lucht vallen.

De tekorten vallen grotendeels demografisch te verklaren. Er zijn meer leerlingen en er is een verhoogde uitstroom bij leraren door vergrijzing.

Daar kon je tien jaar geleden voorspellen. Specifiek voor basisonderwijs is er een bijkomend probleem, met name dat we veel kleine scholen hebben. Daar creëren tekorten veel sneller problemen. We willen dat kinderen in hun buurt naar een school naar keuze kunnen, maar dat heeft een kostprijs. Er spelen ook andere maatschappelijke factoren. Er wordt veel meer deeltijds gewerkt, ook in het onderwijs. Leraar zijn was historisch een voltijdse job. Dat verandert, maar dan heb je meer koppen nodig voor hetzelfde werk. Dat maakt het voor directeurs moeilijker om de puzzel te leggen. Een andere factor is dat het lerarenberoep heel sterk vervrouwelijkt is. Dat is overal zo. Maar in Vlaanderen neemt dit nog verder toe. Dat betekent ook dat je in de praktijk heel sterk zit te vissen in ongeveer de helft van je werkende populatie. In het basisonderwijs is meer dan 80% van de leraren een vrouw. Zo laat je veel potentieel liggen. Vreemd genoeg zijn er geen campagnes om meer jongens in het onderwijs te krijgen.

De diversiteit in de samenleving wordt ook niet echt weerspiegeld in de lerarenpopulatie.

Deels komt dat door de ongelijke doorstroming van mensen met een migratieachtergrond naar het hoger onderwijs. En het heeft natuurlijk ook te maken met de discussie over de hoofddoel: mag die al dan niet voor de klas gedragen worden. Dat is een heel moeilijke discussie, waar ik zelf nog niet uit ben. De implicatie van het niet toelaten is wel dat we een deel van de potentiële leraren zo links laten liggen.

Bram Spruyt is professor aan het departement Sociologie, onderzoeksgroep TOR ("Tempus Omnia Revelat", tijd onthult alles)

Hoe los je het lerarentekort op?

Als oplossing voor het dreigende lerarentekort worden vaak ad-hoc maatregelen voorgesteld, zoals werken met 'onderwijsassistenten' en dergelijke. Bram: "In principe zou dat niet nodig mogen zijn, maar ik begrijp dat men tijdelijk creatieve oplossingen nodig heeft. Op korte termijn geloof ik in meer samenwerking tussen leraren, om bijvoorbeeld korte vervangingen op te lossen.

Op lange termijn is er nood aan een doordacht plan dat rekening houdt met de arbeidsmarkt, waarbij we ook nadenken over deeltijds werk, de genderbalans, hoe het beroep aantrekkelijker te maken, hoe mensen motiveren om door te stromen naar onderwijs, met zij-instromers, ... Maar we moeten opletten. Het onderwijs moet goed zijn, je kan niet eender wie zomaar voor de klas zetten. De leraar moet altijd de eerstelijnsfunctie blijven vervullen.

Door taken uit te besteden, ga je het beroep uithollen en de-professionaliseren. De essentie van een professional is dat het werk een geheel vormt, dat je niet als een wagen uit elkaar kunt halen. Lesgeven is geen mechanisch, gestandaardiseerd proces, het is geen simpele uitvoerende functie."

'Mensen die zich gecontroleerd voelen, voelen zich niet gewaardeerd. Dat is ook het gevaar bij centrale toetsen.'

Professor Bram Spruyt (VUB)

© F. Altamirano